

บทที่ 2

ทบทวนแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ประวัติและสภาพพื้นที่วิจัย

ลักษณะและพื้นที่ทางกายภาพ

บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่โดยผ่านอำเภอสันกำแพง ระยะทาง 50 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอแม่ออน 20 กิโลเมตร และอีกเส้นทางหนึ่งผ่านอำเภอดอยสะเก็ด เลี้ยวขวาตรงสามแยกโป่งดิน ระยะทาง 51 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางและเทคอนกรีตสามารถเดินทางได้สะดวกทุกฤดู โดยรถทุกชนิด ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 98 เป็นเขตภูเขา สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,300 เมตร มีป่าไม้โดยเฉพาะต้นเมี่ยงที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ มีเขาม่อนล้าน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำ ลำธารหลายสาย ได้แก่ น้ำตกแม่กำปอง และน้ำตกห้วยแก้วไหลลงสู่เขื่อนแม่งวง

บ้านแม่กำปองมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	มีอาณาเขตติดกับ	บ้านแม่ลาย ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
ทิศใต้	มีอาณาเขตติดกับ	บ้านแม่วม ต.ออนเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	มีอาณาเขตติดกับ	ต.แจ้ซ้อน อ.เมืองปาน จ.ลำปาง
ทิศตะวันตก	มีอาณาเขตติดกับ	บ้านธารทอง ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

ประวัติชุมชน

บ้านแม่กำปอง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ก่อตั้งมากกว่า 100 ปี กลุ่มคนเมืองจากอำเภอดอยสะเก็ด เป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน เข้ามาเพื่อทำสวนเมี่ยงเป็นอาชีพ และตั้งบ้านเรือนบริเวณใกล้ ๆ แม่น้ำลำห้วย ซึ่งมีดอกไม้ป่าขนาดเล็ก สีเหลืองแดงขึ้นอยู่ตามริมแม่น้ำลำห้วย เรียกว่า “ดอกกำปอง” ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นชื่อของหมู่บ้านจึงได้เรียกตามชื่อของดอกไม้รวมกับแม่น้ำเป็น “บ้านแม่กำปอง”

ต่อมาได้มีกลุ่มขมอพยพมาอยู่ร่วมกัน เนื่องจากชาวขมไม่มีที่ทำกิน จึงขึ้นมาประกอบอาชีพรับจ้างเก็บเมี่ยง เมื่อนานวันเข้าก็แต่งงานอยู่กับคนพื้นเมืองอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว และได้ร่วมแรงกันบุกเบิกที่ทำกิน และตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้าน ปัจจุบันคนขมที่เป็นโดยเชื้อชาตินั้นไม่มีแล้ว เนื่องจากเกิดการผสมผสานกลมกลืนกันทั้งสายเลือดและวัฒนธรรมกลายเป็นคนพื้นเมืองทั้งหมด

ลักษณะทางประชากร

บ้านแม่กำปอง มีครัวเรือนทั้งหมด 135 ครัวเรือน ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกันตามเนินเขาติดกับลำห้วยและถนนเป็นหย่อมหรือกลุ่มบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ป็อก” หรือ “ปาง” แบ่งเป็น 6 ปาง ได้แก่ ปางกลาง ปางนอก ปางโดน ปางซอน ปางใน (1) และปางใน (2) ซึ่งแต่ละชื่อปาง มีที่มา ดังนี้ คือ ปางกลาง ปางนอก ปางใน (1) ปางใน (2) เป็นการตั้งชื่อตามตำแหน่งป็อกบ้าน แม้ปางกลางจะไม่ได้อยู่ตรงใจกลางของหมู่บ้าน แต่ก็ยังเป็นจุดศูนย์กลางเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานจึงได้ชื่อนี้ สำหรับปางซอนนั้นมีที่มาจากสมัยก่อนมีซอนไม้กองอยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนชื่อปางโดนนั้นมีที่มาจากการมีบ้านตั้งอยู่เพียงหลังเดียวในตอนแรกที่ตั้งถิ่นฐาน

กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานในแต่ละปางนั้นมีที่มาแตกต่างกัน ดังนี้ ปางนอกนั้นเป็นกลุ่มคนที่มาจาก ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด เกือบทั้งหมด ปางกลาง ปางใน (1) และปางใน (2) มาจาก ต.ป่าป้อง อ.ดอยสะเก็ด สำหรับปาง ขอนและปางโดนนั้น เป็นกลุ่มชนเผ่าขมุที่มามีถิ่นฐานครั้งแรก

อาชีพหลักของชาวบ้านแม่กำปอง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ การเก็บใบเมี่ยง(ใบชา) บนยอดดอยมา ขาย แต่ในช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายนจะหมดฤดูกาลเก็บใบเมี่ยง เนื่องจากไม่มีใบเมี่ยงให้เก็บ อาชีพเสริม อื่น ๆ คือ การผลิตเครื่องเรือนไม้ไผ่ การจักสานหมวก การปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งแต่เดิมอาชีพเสริมเหล่านี้เป็น การทำเพื่อใช้สอยในบ้านเรือนเท่านั้น ไม่ได้ทำในเชิงธุรกิจค้าขายแต่อย่างใด นอกจากนี้หมู่บ้านยังได้รับการ สนับสนุนจากโครงการหลวงดินตกให้ปลูกกาแฟเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งด้วย

สถานการณ์ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่และบ้านแม่กำปอง

สถานการณ์ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน (สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวเชียงใหม่, 2553) อยู่ในช่วงขาลงอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลา 3-4 ปี โดยสังเกตจากตัวชี้วัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่ชะลอตัวลง (สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว, 2553) ในปี พ.ศ. 2550 มีนักท่องเที่ยวมาเยือนเชียงใหม่จำนวน 1,571,337 คน ต่อมาในปี 2551 มีนักท่องเที่ยวที่มามีจำนวน 1,528,444 คน และในปี พ.ศ. 2552 จำนวนนักท่องเที่ยว ลดลงเป็นจำนวน 1,070,243 คน สัดส่วนลดลงร้อยละ -29.98 (เปรียบเทียบปี พ.ศ. 2551/2552) และสัดส่วน ลดลงร้อยละ -31.89 (เปรียบเทียบปี พ.ศ. 2550/2551) ทำให้รายได้การท่องเที่ยวลดลงจำนวนมาก โดยเฉพาะ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่ลดลงอย่างรวดเร็ว และปัจจุบันจึงได้มีการกิจกรรมการตลาดทั้งในเทศกาล ท่องเที่ยวเดิมและเทศกาลท่องเที่ยวใหม่เพื่อฟื้นฟูการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่

ทั้งนี้การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ที่ชูจุดขายด้านการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์และผจญภัยในธรรมชาติ ควบคู่ไปกับความงดงามและโดดเด่นทางวัฒนธรรมล้านนา (Cultural & Nature Tourism) หรือ Ecotourism + Cultural tourism นำมาสู่การเป็นรายได้หลักของจังหวัดเทียบเป็นสัดส่วนร้อยละ 30-35 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (GDP) ที่มีอยู่กว่าปีละ 100,000-120,000 บาท โดยมากที่สุดในภาคเหนือ ตอนบน 17 จังหวัด เทียบเป็นร้อยละ 55 ของรายได้รวมทั้งภาคเหนือ และเป็นอันดับ 4 ของประเทศรองจาก กรุงเทพฯ ภูเก็ตและชลบุรี โดยรวมแล้วเปรียบเทียบได้ว่า 10 อันดับรายได้สูงสุดของประเทศ จังหวัด เชียงใหม่จึงมีตำแหน่งทางการตลาดที่ชัดเจน คือ เมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่เป็นศูนย์กลาง ของภาคเหนือ และเป็นประตูสู่ภาคเหนือตอนบนไปถึงกลุ่มประเทศอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงและจีนตอนใต้ (GMS) สรุปได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มามีเยือนหมู่บ้านแม่กำปอง ทั้งนักท่องเที่ยวพักค้างคืนและแบบไปเช้าเย็นกลับ และรายได้จากการท่องเที่ยว ซึ่งปรากฏในหน้า 9 ดังนี้

ตารางที่ 1: จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง

ปีพ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยว(คน)	รายได้จากการท่องเที่ยว(บาท)
2549	1,615	945,215
2550	1,544	996,055
2551	3,767	1,518,960
2552	3,022	1,836,465
2553	3,373	1,915,745
2554	3,356	1,989,830
2555	4,657	2,617,225
2556	3,573	2,184,665

ที่มา: จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง, 2552 อ้างใน กรวรรณ สังขกร. (2552), แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการท่องเที่ยวชุมชน. และจากการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมของคณะผู้วิจัย, 2553-2555. ทั้งนี้ปี พ.ศ.2556 เก็บข้อมูลสิ้นสุด ณ เดือนตุลาคม

จากตารางที่ 1 พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2553 เปรียบเทียบกับปีพ.ศ. 2554 มีจำนวนลดลงเล็กน้อย ด้วยผลกระทบจากอุทกภัยในหลายภูมิภาคของประเทศไทย แต่เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวในปีพ.ศ.2555 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม บ้านแม่กำปองยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีความโดดเด่นทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดเน้นหรือเป็นสินค้าการท่องเที่ยวตามตำแหน่งทางการตลาด การท่องเที่ยวที่องค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชน ได้สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2543 เมื่อเปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และได้พัฒนาการท่องเที่ยวโดยฐานคิดและกระบวนการวิจัยท้องถิ่นในปีพ.ศ. 2545 และในระหว่างปี พ.ศ. 2544-2545 กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ผลักดันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง เข้าสู่โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ และสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำเอกสารแนะนำการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้เข้ามาแนะนำและประชาสัมพันธ์ ทำให้บ้านแม่กำปองเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศ และได้รับความสำเร็จจากการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ไทย โดยสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา และได้รับการรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ครั้งแรกในปีพ.ศ. 2547-2550 ครั้งที่สองในปีพ.ศ. 2550-2552 และในปีปัจจุบันพ.ศ.2552-2554 รับรองโดยสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา

ปีพ.ศ. 2549 ได้รับรางวัลหมู่บ้านหัตถกรรมเพื่อการท่องเที่ยว (OTOP Village Champion: OVC) รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Tourism Award) จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ต่อมาในปีพ.ศ. 2550 ได้รับรางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยว จากกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา และในปัจจุบันบ้านแม่กำปองยังได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวโฮมสเตย์อาเซียน (ASEAN Home stay 2010) โดยเป็น 1 ใน 6 ประเทศที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวจากประเทศสมาชิก 10 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา บรูไน ดารุสสลาม ไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เมียนมาร์ ลาว เวียดนาม มาเลเซีย และสิงคโปร์ ภายใต้กรอบการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวระดับประเทศ นับได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บ้านแม่กำปอง ไม่เพียงแต่ประสบความสำเร็จในระดับประเทศเท่านั้นยังได้รับผลตอบแทนเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ โดยในปี พ.ศ.2553 ได้รับรางวัล Gold Award ประเภท Cultural (สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม) โดยสมาคมท่องเที่ยวภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (PATA)

บริบทของชุมชนและผลกระทบของการท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านแม่กำปอง จัดว่าเป็นชุมชนที่ส่งเสริมการประกอบอาชีพดั้งเดิม คือ การเกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกเมี่ยง (พืชเศรษฐกิจของชุมชน) ทั้งการดูแลจัดจำหน่ายแบบธรรมชาติเพื่อการบริโภค หรือการนำไปสู่กระบวนการแปรรูป (ตากแห้งเพื่อทำใบชา) และการนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าหัตถกรรมของชุมชน เช่น หมอนใบชา เป็นต้น ทำให้ชุมชนมีรายได้หลักจากทรัพยากรที่เป็นแหล่งทุนของพื้นที่ทางธรรมชาติเป็นสำคัญ อีกทั้งยังสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ น้ำตกแม่กำปอง นำไปสู่การใช้พลังน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า สำหรับการอุปโภคในครัวเรือน

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2542 เมื่อมีการท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้บ้านแม่กำปองเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบโฮมสเตย์ เป็นชุมชนแห่งแรก ๆ ของประเทศในการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่จัดประสบการณ์สำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศต่างมาเยือนในพื้นที่ชุมชนที่มีความสนใจในการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้ติดยึดรูปแบบการท่องเที่ยวกระแสหลัก (Mass Tourism) ที่เน้นการดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายในเชิงปริมาณ ซึ่งทำให้การจัดการท่องเที่ยวตามกระแสหลักดังกล่าวขาดคุณค่าของการท่องเที่ยวที่แท้จริง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบโฮมสเตย์จึงเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) ที่นักท่องเที่ยวสามารถแสวงหาประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้และความสนใจ ไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ควบคู่ไปด้วย และสร้างมูลค่าเพิ่มต่อชีวิตทางการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว

พัฒนาการของการท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จ.เชียงใหม่ เริ่มต้นแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมุ่งหวังในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นทางเลือกใหม่ของนักท่องเที่ยว จากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงชุมชน ได้แก่ หมู่บ้านหัตถกรรมร่มบ่อสร้าง ถ้าเมืองออน น้ำพุร้อนสันกำแพง เป็นต้น จากสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และระบบนิเวศที่มีความสมบูรณ์ ชุมชนจึงมีทุนทรัพยากรธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

และเมื่อภาครัฐได้มีนโยบายส่งเสริมหมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวในระยะแรกนั้น ชุมชนยังขาดความเข้าใจและความพร้อมในการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ที่สามารถกำหนดกฎกติกา เงื่อนไขระเบียบหมู่บ้าน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐในการท่องเที่ยวในชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวโดยคนนอกชุมชน ทำให้มีปริมาณคนนอกเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนในจำนวนที่มากขึ้น และยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ปัญหาขยะในชุมชน และปัญหาต่าง ๆ ทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนด้วยตนเอง และการเตรียมความพร้อมของชุมชน เพื่อการจัดการทรัพยากร คน รายได้ สำหรับการท่องเที่ยวในชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนและนักท่องเที่ยวชุมชนบ้านแม่กำปอง

ลักษณะเฉพาะของนักท่องเที่ยวชุมชน (CBT Tourists) คือ นักท่องเที่ยวที่สนใจและค้นหาประสบการณ์การท่องเที่ยว โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่กำปอง จึงมุ่งค้นหาประสบการณ์และเรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น จากกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การเดินป่า ศึกษาธรรมชาติผ่านการบอกเล่าเรื่องราวจากมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเป็น การศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน การพักอาศัยในบ้านเรือนชุมชน การรับประทานอาหารท้องถิ่น พืชสมุนไพร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอาชีพการเกษตร เข้าป่าเก็บเห็ด เห็ดพิษผักสมุนไพร เพื่อการรับประทาน และประกอบอาหารร่วมกัน เป็นการท่องเที่ยวที่ค้นหาประสบการณ์จากการเรียนรู้เป็นสำคัญ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งนี้ไม่ได้แสวงหาการท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการปรับตัวเพื่อการเรียนรู้และโดยไม่มุ่งเน้นความต้องการของนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวตามกระแสหลักทั่วไป

นักท่องเที่ยวชุมชนที่มีความชอบส่วนตัวในการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รูปแบบโฮมสเตย์ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่แสวงหาสิ่งแปลกใหม่ตามความสนใจและเป็นไปตามที่ชุมชนเป็นผู้จัดหาประสบการณ์ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว

ส่วนฤดูกาลท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนบ้านแม่กำปอง นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากสภาพของภูมิประเทศอยู่ในบริเวณหุบเขาสูงและมีแหล่งน้ำธรรมชาติจากต้นน้ำ ทำให้มีสภาพภูมิอากาศเย็นสบาย แต่อย่างไรก็ดีความปลอดภัยในการเดินทางและการจัดกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญ ช่วงที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง จึงควรเป็นปลายฤดูฝนเข้าสู่ต้นฤดูหนาว (กันยายน-กุมภาพันธ์) จนถึงช่วงเข้าสู่ฤดูร้อน (มีนาคม-พฤษภาคม) เนื่องจากเป็นช่วงที่ชุมชนยังต้องเข้าป่าเก็บเห็ดซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจชุมชนและเก็บหาสมุนไพร เพื่อการแสวงหาปัจจัยยังชีพหลัก และเพื่อการปรับสภาพเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติที่คงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เป็นรายได้เสริมของเศรษฐกิจชุมชน และการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกันของชุมชน

รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านแม่กำปอง ที่ได้จากผลการวิจัยท้องถิ่น จัดแบ่งประเภท ได้ดังนี้

1. แบบไปกลับวันเดียว (Day Trip) หรือจะเรียกว่า ทศนาจร (Excursion) โดยเป็นนักท่องเที่ยวที่มาเยือนโดยไม่ได้แจ้งกำหนดการท่องเที่ยวล่วงหน้า
2. แบบทัศนศึกษา (Study Tour) เป็นนักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาดูงานระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มนักเรียนนักศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนและทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน กลุ่มภาครัฐภาคเอกชนและองค์กรต่าง ๆ ที่ศึกษาดูงานและพัฒนาแนวคิดของกลุ่มผ่านการศึกษาดูงานในชุมชนบ้านแม่กำปอง
3. แบบพักค้างคืน (Home stay) เป็นนักท่องเที่ยวที่มาเยือนทั้งคนไทยและต่างชาติที่ติดต่อผ่านผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีการแจ้งกำหนดการและจองที่พักล่วงหน้า โดยนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่รู้จักหรือมีประสบการณ์การท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์

แต่อย่างไรก็ดี จากผลการศึกษาวิจัย (ฐิติ, 2551) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง เป็นที่รับรู้และมีระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติในระดับมาก ในเรื่อง ทัศนียภาพของเจ้าของบ้าน (Host-Guest Relationship) ซึ่งจัดได้ว่าเป็นสินค้าหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบโฮมสเตย์ และรูปแบบการใช้ชีวิตของนักท่องเที่ยวร่วมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เจ้าบ้านเป็นผู้จัดประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ได้แก่ การทำอาหารร่วมกัน การเดินท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน การเดินท่องเที่ยวร่วมกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในเส้นทางท่องเที่ยวที่จัดไว้ การร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ตามเทศกาลสำคัญทางศาสนาและชุมชน

ดังนั้นนักท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์นี้ จึงเป็นกลุ่มที่สนใจความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกับเจ้าของบ้านในชุมชนท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชน นักท่องเที่ยวประเภทนี้จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวรูปแบบนี้ และในขณะที่นักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์มาเยือนหมู่บ้านเพื่อการศึกษาดูงานหรือกิจกรรมอื่น ก็จัดเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ให้ความสนใจการท่องเที่ยวเช่นกัน แต่การดำเนินกิจกรรมทางการตลาดผ่านผู้ประกอบการท่องเที่ยวจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพได้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งการติดต่อโดยตรงกับผู้นำชุมชนหรือกลุ่มบริหารการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ของชุมชน

ความเป็นพิเศษหรือความเป็นเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นถึงความแตกต่างของการท่องเที่ยวชุมชนเปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ ที่มักจะเน้นเชิงปริมาณ (Mass Tourism) อาจจะได้เจาะจงเส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวเฉพาะ หรือมีการจองที่พักในชุมชนล่วงหน้า จึงทำให้การท่องเที่ยวนี้เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญของการเตรียมตัวของนักท่องเที่ยว ก่อนการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยไม่เป็นแบบที่ผ่านมาแล้วแวะพักเช่นเดียว กับแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป นักท่องเที่ยวจึงทำความรู้จักชุมชนและแจ้งกำหนดการเดินทางท่องเที่ยวให้ชุมชนรับทราบ เพื่อการจัดบริการการท่องเที่ยวของชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวที่ได้แจ้งล่วงหน้า

สภาพการท่องเที่ยวชุมชน สภาพแวดล้อมและการจัดการท่องเที่ยว

การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน(ผ่านการศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปองโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการวิจัย)

การจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้ ป่าไม้ในเขตของหมู่บ้านแม่กำปอง ยังคงความอุดมสมบูรณ์ประมาณร้อยละ 70 และบางส่วนหน่วยอนุรักษ์ต้นน้ำได้ปลูกป่าสนขึ้นทดแทน ลักษณะป่าไม้เป็นป่าเบญจพรรณ มีหลากหลายชนิด หอยถ่าน ผักตบถ ป่าจึงเขียวชอุ่มตลอดทั้งปี จากผลการวิจัยท้องถิ่นในระยะแรกส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากร ป่าไม้ มีระเบียบในการนำมาใช้ เช่นการสร้างบ้านต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการของหมู่บ้าน การดูแลรักษาและมีการรณรงค์ปลูกป่าเพื่อให้ทุกคนมีจิตสำนึก รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ เช่น โครงการคืนไม้สู่ป่า, ปลูกป่าเทิดพระเกียรติปลูกพืชสมุนไพร เป็นต้น ตลอดจนการป้องกันรักษาป่าโดยมีการทำแนวกันไฟในช่วงฤดูร้อนของทุกปี, กำหนดพื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าไม้อย่างชัดเจนเพื่อป้องกันการขยายพื้นที่ทำกินและป้องกันการบุกรุกทำลายป่า , สนับสนุนการเพาะกล้าไม้ เช่น กล้าไม้กฤษณา เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

สัตว์ป่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่กำปองบางคนในอดีตนั้นเคยมีอาชีพเป็นนายพรานล่าสัตว์ แต่ในปัจจุบันหลายคนเลิกประกอบอาชีพนายพรานแล้ว ทำให้ทราบว่าในพื้นที่ป่าบริเวณนี้มีสัตว์ป่าต่าง ๆ มากมาย ดังนี้ เลียงผา, หมูป่า, เม่น, อีเห็น, เก้ง, อ้น, หมี, กระรอก, หอน, นม, หมี, ไก่ป่า และประเภทสัตว์ปีก นกนานาชนิดที่มีอยู่ทั้งนกท้องถิ่นและนกอพยพ คือ นกพระดก, นกแอ่นฟ้า, นกหัวขวาน, นกเขาเขียว, ไก่ป่า, นกเขา, นกปรอด, นกปี๊ดตะลิว, นกขมิ้น, นกแซว, นกอุ้มบาตร, นกกระปูด, นกฟิราบบ่าหรือนกเป่า, นกเอี้ยงดำ และนกเป็ดน้ำ เป็นต้น การจัดการเกี่ยวกับสัตว์ป่านั้น ทางชุมชนได้มีการขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการห้ามล่าสัตว์ เนื่องจากสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ มีการรณรงค์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของสัตว์ป่า

ดอกเอื้อง เป็นดอกกล้วยไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งภายในหมู่บ้านมีหลากหลายชนิด เช่น

1. ดอกเอื้องดิน ดอกเป็นสีม่วง – ขาว มีความยาวประมาณ 75 – 80 ซม. มีอายุประมาณ 2 เดือน ใน 1 ปี ดอกจะบานอยู่ 1 ครั้ง ราคาอยู่ที่ประมาณ 100 – 500 บาท
2. ดอกเอื้องหงส์ทอง ดอกเป็นสีเหลืองเข้ม ช่อดอกยาว บานอยู่ปีละครั้งเหมือนดอกเอื้องดิน
3. ดอกเอื้องป่า มีหลากหลายสายพันธุ์ จะเกาะอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ๆ อยู่ในป่า

ปัจจุบันมีการสนับสนุนให้ชาวบ้านเพาะขยายพันธุ์ดอกกล้วยไม้ให้เพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะดอกเอื้องดินซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถช่วยสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านด้วย

น้ำตก น้ำตกแม่กำปอง ที่มีต้นกำเนิดมาจากต้นน้ำรากไม้เหลือง มีทั้งหมด 7 ชั้น สภาพของน้ำตกทั่วไปใสสะอาด มีต้นไม้ต้นเฟิร์น ตะไคร้น้ำขึ้นอยู่ทั่วไป ปริมาณน้ำมีมากในช่วงฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้งน้ำค่อนข้างน้อย การเดินทางสามารถนำพาหนะไปหรือเดินจากหมู่บ้านไปได้ซึ่งเป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวและเป็นเส้นทางเดินป่าที่ผ่านไปจนถึงจุดชมวิวยอดดอยม่อนล้านหลังจากทำวิจัยได้มีการพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ เช่นการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ 2 ข้างทางโดยใช้พืชพันธุ์ไม้ในท้องถิ่นเป็นหลัก การจัดทำป้ายบอกทาง จัดทำถังขยะเพิ่ม สร้างศาลาที่พัก ปรับปรุงเส้นทางขึ้นน้ำตก ต่อเติมบันไดให้ถึงขั้นสุดท้าย จัดทำแอ่งน้ำ ที่เล่นน้ำ ปรับปรุงสถานที่จอดรถ กลับรถ ปรับปรุงห้องน้ำให้มิดชิดและสะอาด

สมุนไพร ภายในหมู่บ้านนอกจากจะมีสมุนไพรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแล้ว ชาวบ้านยังได้กันพื้นที่บริเวณที่มีสมุนไพรเป็นสวนสมุนไพรของหมู่บ้าน ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด 200 ไร่ โดยมีการจัดทำเป็นแปลงเพาะ และปลูกเสริมในบริเวณพื้นที่ที่มีอยู่แล้วด้วย สมุนไพรที่เด่นและมีมาก ได้แก่ อบเชย, มะกระทึบโรง, สาบเสือ และนางพญาเสือโคร่ง เป็นต้น ปัจจุบันทางหมู่บ้านได้ตั้งกลุ่มหมอเมืองหรือกลุ่มสมุนไพร ได้ผลิตยาสมุนไพรออกมาจำหน่ายไม่ว่าจะเป็นยาทา ยารับประทานบำรุงร่างกาย

กาแฟและการแปรรูป

การทำสวนกาแฟ พันธุ์กาแฟที่ปลูกของชุมชนเป็นพันธุ์ราบิก้า โดยการส่งเสริมของโครงการหลวง ใช้เวลาปลูก 2 ปีก็สามารถเก็บผลผลิตได้ นิยมเก็บผลผลิตในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนถึงเดือน มกราคม ช่วงหน้าฝนเป็นช่วงของการดูแลดิน ตั้งแต่เดือน มิถุนายนถึงเดือน พฤศจิกายน ขั้นตอนการผลิตกาแฟของหมู่บ้านหลังจากที่ปลูก คือ เก็บเมล็ดกาแฟสด จากนั้นนำไปโม่เปลือกที่เป็นสีแดงออก แล้วนำไปหมักไว้ 1 คืน ล้างเมือกออกจนสะอาด แล้วนำไปตากจนแห้ง ขั้นตอนต่อไปคือ โม่เอากะลาออก นำไปคั่ว และนำไปบรรจุถุงสำหรับขายต่อไป

วัฒนธรรมและประเพณี

- การอ้องขวัญ (ร้องขวัญ) นิยมทำเวลาที่มีผู้เจ็บไข้ได้ป่วยและหายป่วยหายไข้ก็จะทำการอ้องหรือเรียกขวัญ เพื่อเป็นการเรียกขวัญกลับมา แต่ปัจจุบันเริ่มมีการบายศรีสู่ขวัญ แบบวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำขึ้นเพื่อเป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม

บ้านแม่กำปอง โดยเพิ่มคำอธิบายความหมายในพิธีให้นักท่องเที่ยวฟังเกี่ยวกับฝ่ายที่นำมาใช้มัดข้อมือ ว่ามีความสำคัญอย่างไรจึงต้องบายศรีสู่ขวัญ

- การพ้อนแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนิยมนำมาพ้อนในงานประเพณีปอยหลวง ได้แก่ พ้อนสาวไหมพ้อนเล็บ พ้อนดาบ พ้อนจ้อง พ้อนเทพบันเทิง

-งานปอยหลวง การทำบุญเฉลิมฉลองเวลาวัดมีการสร้างศาสนสถานต่าง ๆ

- การแสดงดนตรีพื้นเมืองล้านนา ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง

- โบสถ์กลางน้ำ (อุทกเสมา) จัดเป็นงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญของ ชุมชน เป็นโบสถ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยปลูกไว้กลางน้ำ และมีน้ำเป็นใบเสมา ในภาคเหนือเท่าที่พบยังเหลืออยู่ 2 แห่งคือ ที่ อ.แม่แจ่ม และที่บ้านแม่กำปอง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

ประเพณี รอบ 12 เดือน (1 ปี)

- มกราคม (เดือนสีเป้ง) วันขึ้น 15 ค่ำ พิธีตานข้าวใหม่ ใส่บาตรข้าวสารและข้าวสุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว

- เมษายน วันปีใหม่เมืองตามประเพณีล้านนาทั่วไปของภาคเหนือ

- กรกฎาคม วันเข้าพรรษา มีพิธีทำบุญตักบาตร

- กันยายน (สิบสองเป้ง) มีประเพณีตานก๋วยสลาก คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และการตาน(ให้ทาน) เจตีย์ทราย คือ การก่อกองทรายภายในวัด เหมือนเช่นช่วงเทศกาลปีใหมเมืองหรือเทศกาลสงกรานต์

- ตุลาคม วันออกพรรษา มีการทำบุญตักบาตร และตานหรือให้ทานของของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

- พฤศจิกายน (ยี่เป้ง) ประเพณีลอยกระทง และในช่วงนี้ก็จะมีการทอดกฐิน มี กิจกรรมฟังเทศน์ฟังธรรม พิธีกรรมข้าวงกต หรือการเข้าไปเดินในแนวเขตล้อมผ้าที่ทางวัดจัดทำขึ้น เป็นทางเดินปริศนาธรรม หากผู้ใดหาทางออกได้ก็จะถือว่าเป็นผู้ที่มีศีล สมาธิ พิธีกรรมนี้จะทำอยู่ 3 วันและกำหนดทำขึ้น 3 ปี ต่อครั้ง

กระบวนการและกลไกบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวและการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์

ชุมชนแม่กำปองสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการกำหนดพื้นที่สำหรับกิจกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ เส้นทางเดินป่า เส้นทางเดินท่องเที่ยวในชุมชน เส้นทางน้ำตก สถานที่จัดกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวด้านพิธีกรรมศาสนาและความเชื่อ

การจัดการความขัดแย้งภายในชุมชนและการจัดการการใช้ประโยชน์ของชุมชน

การจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้มีระบบการดำเนินการที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ให้มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและยุติธรรม ผลกำไรที่ได้กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริงประชาชนเป็นผู้ดำเนินการท่องเที่ยว และควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน โดยไม่ขัดแย้งกับการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วม ในเชิงปฏิบัติ ชาวบ้านบางคนอาจจะรับหน้าที่เป็นผู้ดูแลที่พัก หมุนเวียนกันทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น พานักท่องเที่ยวไปดูนก เดินป่าศึกษาธรรมชาติพืชพรรณไม้ หรือพืชพรรณ สมุนไพร ฯลฯ กิจกรรมที่แต่ละคนหมุนเวียนกันรับผิดชอบช่วยให้มีรายได้อย่างทั่วถึง ลดช่องว่าง ระหว่างคนมีโอกาสดูกับคนด้อยโอกาส คนรวยกับคนจน และลดความขัดแย้งหรือความแตกแยกในชุมชน อีกทั้งในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนสามารถบริหารจัดการหรือการแก้ไขข้อขัดแย้งโดยแกนนำหรือคณะกรรมการบริหารชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาเบื้องต้น แต่หากไม่สามารถดำเนินการได้ก็จะมีทหารหรือในที่ประชุมประชาคมชุมชน เพื่อให้มีการเสนอความ

คิดเห็นร่วมกันว่าจะแก้ไขหรือมีแนวทางดำเนินการอย่างไร โดยเสียงส่วนใหญ่ของที่ประชุมเห็นชอบร่วมกัน เป็นที่ยุติข้อขัดแย้งได้

การกำหนดกฎกติกาและระเบียบชุมชน (ผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชน)

(1) มาตรการของชุมชนบ้านแม่กำปอง

1. มาตรการรักษาความปลอดภัยให้ชุมชนและนักท่องเที่ยว

1.1 สร้างป้อมยามจุดตรวจ จำนวน 2 จุด คือ ก่อนเข้าถึงหมู่บ้านปางนอก 1 จุด และท้ายหมู่บ้านก่อนข้ามห้วยถึงน้ำตกอีก 1 จุด โดยให้มีกรรมการท่องเที่ยวฝ่ายรักษาความปลอดภัยทำหน้าที่ ดูแลตรวจเช็คยานพาหนะ ผู้คนนักท่องเที่ยวเข้าออกหมู่บ้าน และเก็บบัตรค่าบำรุงสถานที่ และคอยตรวจป้องกันมิให้ผู้ใดลักลอบนำทรัพยากรออกจากพื้นที่หมู่บ้าน ก่อนได้รับการอนุญาต

1.2 ทำป้ายจราจร สัญลักษณ์ เตือนภัยตามจุดที่อาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย

1.3 การเข้ามาท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ต้องแจ้งให้คณะกรรมการรับทราบก่อนล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 2 วัน

1.4 ห้ามพกพาอาวุธทุกชนิดเข้ามาในหมู่บ้าน

1.5 เมื่อเข้ามาในเขตหมู่บ้านไม่ให้ขับรถเร็วเกิน 35 กม./ชม. เพราะถนนคับแคบคดเคี้ยวขึ้นลงเนินเขาให้ระมัดระวังตามป้ายบอกเตือนและให้อจอดรถชิดขอบทางให้เพียงพอสำหรับรถคันอื่นสวนทางมาได้ หรือจอดข้างทางตามจุดที่กำหนดไว้

1.6 การเดินป่าต้องมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือผู้นำทางของหมู่บ้านร่วมเดินทางทุกครั้งโดยกำหนดให้มัคคุเทศก์ 1 คน ต่อนักท่องเที่ยวไม่เกิน 5 คน

2. มาตรการอนุรักษ์ บริเวณ อาคารสถานที่

2.1 ไม่ให้ทิ้งขยะ กิ่งไม้ใบหญ้า สิ่งปฏิกูลเรี่ยราดในบริเวณสาธารณะ หรือในลำน้ำห้วย ฝ่าฝืนให้ปรับตามกฎหมาย

2.2 จัดตั้งร้านค้าสิ่งของ ในที่สาธารณะตามจุดที่กำหนดไว้

2.3 ไม่ให้นำ อาหาร เครื่องดื่ม เข้าไปกินในเขตบริเวณที่กำหนดห้าม

2.4 เจ้าของบ้านเรือนต้องปรับปรุง ตกแต่งบ้านของตนเอง ให้สะอาด ถูกสุขลักษณะอนามัยอยู่เสมอ

2.5 ช่วยกันจัดหาไม้ดอกไม้ประดับมาปลูกตกแต่ง บริเวณบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือแหล่งท่องเที่ยวให้ เป็นเอกลักษณ์สวยงาม ตลอดปี

3. มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3.1 ไม่อนุญาตให้บุกรุกพื้นที่ทำกินเกินขอบเขตครอบครองของตนเองตามกฎหมาย/สิทธิที่มีอยู่เดิม

3.2 ไม่ให้ตัดไม้นอกเขตพื้นที่สิทธิของตนเอง หรือหากเป็นเขตสิทธิพื้นที่ของตนเองต้องได้รับการอนุญาตก่อนทุกครั้ง

3.3 ไม่ให้ เหยียบย่ำทำลายพืชพรรณไม้ทุกชนิด หรือตัดต้นไม้ทำลายป่ายกเว้นต้นไม้พรรณไม้ที่ปลูกทดแทนขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว เช่น ไม้ไผ่ ต้นกล้วย ต้นหวาย หรือ กิ่งแขนงไม้ต่างๆ เป็นต้น เพื่อนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ ขาย และต้องไม่กระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม และต้องอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้าน

4. มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า

4.1 ไม่ให้มีการล่า จับ ทำลาย สัตว์ป่าทุกชนิด

4.2 กำหนดให้พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นเขตอภัยทาน ปลอดจากการล่าทำลายและรังแกสัตว์ป่าทุกชนิด

5. มาตรการอนุรักษ์ แม่น้ำลำห้วย

- 5.1 ไม่ให้ปลูกสิ่งก่อสร้างใด ๆ ของส่วนบุคคล ใกล้ลำน้ำห้วยเกินกว่า 2 เมตร
- 5.2 ไม่ให้ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลอื่นใดลงในลำน้ำห้วย ฝ่าฝืนปรับตามกฎหมาย
- 5.3 ไม่ให้ทิ้งน้ำเสียสิ่งสกปรกลงในลำน้ำห้วยโดยตรง หรือก่อนได้รับการบำบัดให้สะอาด
- 5.4 ไม่ให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินของลำน้ำห้วย เพื่อประโยชน์ของตนเอง

6. มาตรการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น

- 6.1 ไม่ประพฤติผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น
- 6.2 ไม่กระทำการสิ่งผิดกฎหมายในหมู่บ้าน
- 6.3 แต่งกายตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น ต้องพูดจาด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีงามกับนักท่องเที่ยว

7. มาตรการจัดการรายได้เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

- 7.1 เก็บค่าบริการบำรุงสถานที่ท่องเที่ยว เด็ก 5 บาท ผู้ใหญ่ 10 บาท
- 7.2 ค่าบริการห้องน้ำ 2 บาท / คน
- 7.3 บริการที่จอดรถ จักรยานยนต์ 5 บาท / คัน รถยนต์ 10 บาท / คัน
- 7.4 ค่าเช่าที่ขายของ ล้อกละ 20 บาท/วัน (ไม่ให้สิทธิเช่าถาวรเกินครึ่งละ 1 เดือน ยกเว้นไม่มีผู้เช่า) และต้องรักษาความสะอาดให้เรียบร้อย
- 7.5 ผู้นำทาง มัคคุเทศก์ ลูกหาบ 200 บาท / วัน / คน ค้างคืนเพิ่มอีก 100 บาท
- 7.6 นักท่องเที่ยวต้องเสีย ค่าเช่าที่พัก บำรุงสถานที่ และค่าบริการอื่น ๆ ตามที่ต้องการ ก่อนที่ตกลงใช้บริการนั้น

7.7 การจัดบริการเพื่อหารายได้ ขายของต่างๆ สงวนไว้ให้แก่บุคคลในหมู่บ้านเท่านั้น และต้องแบ่งปันรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวทุกประเภท เข้าสหกรณ์ฯ กองกลางการท่องเที่ยว ร้อยละ 5 บาท

(2) ระเบียบปฏิบัติการของการท่องเที่ยว

1. การเข้ามาเที่ยวแบบโฮมสเตย์ มีระเบียบดังนี้

- 1.1 ติดต่อแจ้งล่วงหน้าให้คณะกรรมการฯ รับทราบก่อน (053 - 229526)
- 1.2 กรอกใบสมัครข้อมูลและชำระเงินค่าใช้จ่าย ก่อนเข้าพักอาศัย มีรายละเอียด คือ
 - ค่าอาหาร มื้อละ 50 บาท /คน (ปรับราคาใหม่ เป็นมื้อละ 60 บาท ณ เดือนมค.56)
 - ค่าที่พักโฮมสเตย์ คืนละ 100 บาท/คน
 - ค่าบริการเจ้าของบ้าน วันละ 100 บาท/วัน
 - ค่าบำรุงกิจกรรมที่พาชม 100 บาท/คน
 - ค่าผู้นำเที่ยว กลางวันๆละ 200 บาท หากเข้าถึงช่วง กลางคืน (กรณีพักในป่า) เพิ่มอีก คืนละ 100 บาท
 - ค่าเช่าเต็นท์รวมทั้งบำรุงสถานที่ 150 บาท /วัน แต่นำเต็นท์มาเองคิดค่าบำรุงสถานที่ 50 บาท/วัน
 - ค่าชมการแสดงและร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ ชุดเล็ก ชุดใหญ่ ชุดละ 600-1,500 บาท ต่อครั้ง
 - ค่าชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง ครั้งละ 1,000 บาทต่อครั้ง
 - ค่าชมการแสดงศิลปะการฟ้อนพื้นบ้าน (ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฯ) ครั้งละ 1,000 บาท
 - ค่าเช่าพาหนะ 100 - 1,000 บาท/วัน (ตามประเภทที่ใช้บริการ)

หมายเหตุ ค่าใช้จ่ายทุกอย่างชำระเงินตามที่นักท่องเที่ยวใช้บริการจริง เพราะกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้เป็นของชุมชนต้องการให้มีการกระจายรายได้ให้ชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมแก่ทุกคนในชุมชนที่เกี่ยวข้อง

2. ให้ใช้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นของหมู่บ้าน เป็นผู้นำเที่ยว จำนวน 1 คนต่อนักท่องเที่ยว 5 คน และใช้เส้นทางตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันความปลอดภัย การพลัดหลง และคอยดูแลรักษาผลกระทบจากนักท่องเที่ยวที่อาจจะเกิดกับธรรมชาติ
3. ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวไม่ทิ้งขยะ โดยเด็ดขาด ให้นำไปทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้
4. ไม่ยิงปืน ทำเสียงดัง เป็นการรบกวนสัตว์ป่า และนักท่องเที่ยวอื่น
5. ไม่ก่อกองไฟก่อนได้รับการอนุญาต และต้องดับสนิทเมื่อเสร็จภารกิจแล้ว
6. ต้องดับบุหรี่ให้สนิทก่อนทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้
7. ไม่อนุญาตให้ขีดเขียน ทำสัญลักษณ์อื่นใด ที่เป็นการทำลายธรรมชาติ สภาพสิ่งแวดล้อม
8. ไม่อนุญาตนำสิ่งของอื่นใดในป่าออกจากพื้นที่หมู่บ้าน
9. พ่อค้าแม่ค้าที่นำของมาขาย ต้องเสียค่าบำรุงสถานที่ วันละ 20 - 100 บาท และต้องขายในจุดที่กำหนดให้ ตลอดทั้งดูแลความสะอาดในจุดบริเวณของตนเอง
10. เก็บบัตรค่าบำรุงสถานที่นักท่องเที่ยว เด็ก 5 บาท ผู้ใหญ่ 10 บาท
- ค่าบริการห้องน้ำ 2 บาทต่อคน และบริการที่จอดรถ จักรยานยนต์ 5 บาทต่อคัน
รถยนต์ 10 บาทต่อคัน
11. ไม่กระทำการอันใดที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย
12. เมื่อนักท่องเที่ยวจะเดินทางกลับออกจากหมู่บ้าน ต้องได้รับการตรวจสอบเพื่อมิให้นำทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งอื่นใดออกจากพื้นที่ ก่อนได้รับการอนุญาต
13. เพื่อความปลอดภัยของ บุคคลนักท่องเที่ยว และทรัพยากรอันมีค่า ผู้ที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านทั้งก่อนและเข้าและออกไปต้องได้รับการตรวจสอบซักถาม จากคณะกรรมการ ฯ ณ จุดด่านตรวจของหมู่บ้านก่อนทุกครั้ง
14. นักท่องเที่ยวทุกคนซึ่งต้องช่วยกันเสียสละเงิน เพื่อเป็นการบำรุงรักษา และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านให้ยั่งยืนต่อไป ตามอัตราค่าธรรมเนียมที่ประกาศไว้
15. ไม่ให้พกพาอาวุธต้องห้ามตามกฎหมาย
16. โปรดขับรถด้วยความเร็วไม่เกิน 35 กม.ต่อชั่วโมง เนื่องจากถนนแคบและคับแคบ
17. ไม่กระทำการอันใดให้เป็นที่รบกวน ผู้คนนักท่องเที่ยว หรือสัตว์ป่าทุกชนิด
18. ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด
19. ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม จารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น
20. การเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปในเขตป่า ต้องมีมัคคุเทศก์ของหมู่บ้านนำไปทุกครั้ง
21. จัดตั้งร้านค้า รับประทานอาหารตามเขตบริเวณที่กำหนดเท่านั้น มิให้นำติดตัวเข้าไปกินในเขตหวงห้าม
22. การจัดทำธุรกิจท่องเที่ยวทุกชนิดขอสงวนสิทธิ์ ให้เป็นของหมู่บ้านเท่านั้น
23. การเข้ามาตั้งเต็นท์พักแรม เข้าบ้านพัก หรือพักแบบโฮมสเตย์ ในที่สถานที่ต่าง ๆ ต้องมาติดต่อคณะกรรมการ ฯ และต้องได้รับการอนุญาตก่อนทุกครั้ง

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านแม่กำปอง

เป็นศูนย์รวบรวมข่าวสารความรู้ของชุมชน และเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ ซึ่งได้เน้นกระบวนการการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน และเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเองที่ดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

การก่อเกิดศูนย์เรียนรู้ การส่งเสริมให้ศูนย์เรียนรู้เกิดขึ้นในชุมชน เป็นแนวทางที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้จัดตั้งขึ้นในบ้านแม่กำปอง เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้ตามสภาพ บริบท และศักยภาพของชุมชน และคนในชุมชน ซึ่งแต่เดิมชุมชนบ้านแม่กำปองได้ใช้ศาลาวัดคันธาพุกษา(วัดแม่กำปอง) เป็นสถานที่พบปะแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ใช้เป็นสถานที่จัดประชุม จัดเวทีประชาคม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในหมู่บ้าน หลังจากได้รับแนวคิด และหลักการในการดำเนินการศูนย์เรียนรู้ของชุมชน จากหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), กศน. และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ชุมชนได้นำแนวคิดดังกล่าวเข้าสู่เวทีประชาคมเพื่อขอมติในการเปลี่ยนแปลงสถานที่ใช้เป็นอาคารของศูนย์เรียนรู้แห่งใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากสถานที่ศาลาวัดเดิมนั้นมีความคับแคบ ไม่สามารถอำนวยความสะดวกแก่คณะศึกษาดูงานจากภายนอกชุมชนได้อย่างเต็มที่ และไม่สามารถขยายพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ที่ครบวงจรได้ จึงได้เปลี่ยนมาใช้อาคารเรียนของโรงเรียนวัดแม่กำปองที่ร้าง และไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว มาจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้บ้านแม่กำปองในปัจจุบัน

สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้

หมู่บ้านได้ใช้อาคารเรียนของโรงเรียนวัดแม่กำปองที่ร้าง และไม่ได้ใช้แล้ว มาปรับปรุง และพัฒนา โดยผู้ใหญ่บ้านได้เสนอแนวคิดในการปรับปรุง และจัดตั้งเป็นอาคารของศูนย์เรียนรู้ของชุมชน เตาอบพลังงานแสงอาทิตย์ ภายในศูนย์ฯกิจกรรมการเรียนรู้บ้านแม่กำปอง ได้แบ่งการจัดกิจกรรมของการเรียนรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การบริหารจัดการเรื่องป่า
2. การบริหารจัดการเรื่องชุมชน
 - 2.1 สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง
 - 2.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
 - 2.3 กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และโฮมสเตย์ (Home Stay) แผนที่ท่องเที่ยว
 - 2.4 กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง
 - 2.5 กองทุน กข.คจ.
 - 2.6 กลุ่มหมอนสมุนไพรใบชา
 - 2.7 กลุ่มนวดแผนไทย

รูปแบบการเรียนรู้

1) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ในการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ การถ่ายทอด องค์ความรู้ของคนในชุมชน เป็นสถานที่ให้บริการด้านความรู้ทางวิชาการ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ผ่านการฝึกอบรม ประชุม สัมมนา และการจัดเวทีประชาคมของหมู่บ้าน รวมทั้งยังเป็นสถานที่ที่รองรับการศึกษาดูงานของคนภายนอกชุมชน

2) เป็นที่ทำการกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อแสดงรายละเอียด

- โครงสร้างด้านการบริหารจัดการของแต่ละกลุ่มฯ

- ผลการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มฯ

- แผนการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม

- องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- รูปภาพกิจกรรมผลการดำเนินงานต่าง ๆ

3) เป็นจุดสาธิตกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถเผยแพร่โดย ประชาชนชาวบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่

1.การทำชา (นางนงวัย ธิญา)

2.การทำบายศรี (นางนงวัย ธิญา นางอิน ทิพมหาวัน นางลัดดา ไทยกรณ์)

3.การทำหมอนสมุนไพรใบชา (1.นางโสพิส เพียรปราบทุกข์ 2.นางวันเพ็ญ พรอินตา 3.นางลัดดา บุญเลิศ)

4.การแปรรูปกาแฟ (นายพรหมมินทร์ พวงมาลา)

5.การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ (นายพรหมมินทร์ พวงมาลา)

6.การละเล่นดนตรีพื้นเมือง (1.นายประดิษฐ์ ถมมา 2.นายสุรพล กิ่งแก้ว)

7.การผลิตพลังงานไฟฟ้าชุมชน (1.นายประดิษฐ์ ถมมา 2.นายประทีป นงค์ยา 3.นายพรหมมินทร์ พวงมาลา)

8. การปลูกกาแฟ (นายสมจิต บุญเลิศ)

9.การนวดแผนไทย (1.นางวันเพ็ญ พรอินตา 2.นางพองนวล พวงย้อยแก้ว)

10. สมุนไพร(ยาเมือง) (นายประดิษฐ์ ถมมา)

จุดเด่นของศูนย์เรียนรู้

ปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่ ได้คัดเลือก และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้บ้านแม่กำปอง เป็นศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจชุมชนเชิงคุณธรรม ประจำตำบลห้วยแก้ว (The Study Center of Moral Economic Community in Chiang Mai Province : MEC) ของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ ภายใต้ความร่วมมือระหว่างศูนย์คุณธรรมและกิจวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยได้ทำพิธีเปิดศูนย์ฯ อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 18 เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2552 ผลงานดีเด่น ในปีพ.ศ. 2553 ศูนย์เรียนรู้ชุมชน แม่กำปอง ได้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการเชิดชูเกียรติผู้นำเครือข่ายพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2553 เมื่อเดือนมิถุนายน 2553 โดยคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็น สุข” ระดับจังหวัด และผลการพิจารณาตามประกาศจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 17 มิถุนายน 2553 ศูนย์เรียนรู้ ชุมชนแม่กำปอง ได้รับรางวัล “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนดีเด่น” ของจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2553

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบบูรณาการของชุมชนบ้านแม่กำปอง (พรหมมินทร์, มปป.) ดำเนินไป ภายใต้การประสานประโยชน์ของการพัฒนาด้านต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ครอบคลุมทั้งมิติด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้าน เศรษฐกิจและมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม อันเป็นการผสมผสานการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวมสำหรับ มิติด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งกระตุ้นชาวบ้านในชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ และการคุ้มครอง ด้านสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รู้ปัญหา ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว เพื่อจำกัดการพัฒนาและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว โดย พยายามหลีกเลี่ยงให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว โดยนำฐานทรัพยากรซึ่งเป็นสินทรัพย์ร่วมหรือสมบัติสาธารณะมาเป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยวมีการกระจายรายได้อย่างเสมอภาคและยุติธรรม และที่สำคัญชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนเห็นพ้องต้องกัน ที่จะนำฐานทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ ทั้งธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่ทางประวัติศาสตร์มาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีการประชุมปรึกษาหารือระดมความคิด สร้างฉันทานุมัติกันว่า การพัฒนาพื้นที่ในชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่อย่างแท้จริงและชาวบ้านเข้าใจตรงกันว่า การท่องเที่ยวเป็นเพียงช่องทางหนึ่งในการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนมิใช่มุ่งให้เป็นรายได้หลักของชุมชนแต่อย่างใด

ในอดีตที่ผ่านมาการท่องเที่ยวนำมาซึ่งรายได้เข้าประเทศมากเป็นอันดับหนึ่ง สูงกว่าการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมและพืชผลการเกษตร แต่เมื่อมองให้ลึกกลงไปจะพบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวดังกล่าว ยังไม่มีการกระจายสู่ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวเท่าที่ควร ส่วนใหญ่แทบทั้งหมดล้วนกระจุกตัวอยู่เฉพาะในวงจรธุรกิจของผู้ประกอบการด้านท่องเที่ยวเป็นหลัก การจัดการท่องเที่ยวควรจัดให้มีระบบการดำเนินการที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ควรมีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและยุติธรรม ผลกำไรที่ได้กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการท่องเที่ยว และควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน โดยไม่ขัดแย้งกับการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในเชิงปฏิบัติ ชาวบ้านบางคนอาจจะรับหน้าที่เป็นผู้ดูแลที่พัก หมุนเวียนกันทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นพานักท่องเที่ยวไปเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ดูนก พืชพรรณไม้ หรือพืชพันธุ์สมุนไพร ฯลฯ กิจกรรมที่แต่ละคนหมุนเวียนกันรับผิดชอบช่วยให้มีรายได้อย่างทั่วถึง ลดช่องว่างระหว่างคนมีโอกาสดูแลกับคนด้อยโอกาส คนรวยกับคนจน และลดความขัดแย้งหรือความแตกแยกในชุมชน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน พบว่า มีการสร้างที่พักอาศัยเพิ่มหรือปรับปรุงบ้านพักและบริเวณ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบโฮมสเตย์จากแต่เดิมมีสมาชิกเริ่มต้น(ปีพ.ศ.2545) จำนวน 12 หลังคาเรือน จนถึง ณ ปัจจุบัน (พ.ศ.2555) มีจำนวนสมาชิกบ้านพักโฮมสเตย์ 24 หลังคาเรือน(สมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นอีก 2 หลังคาเรือน) และมีรายได้ที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการท่องเที่ยวในชุมชนในกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกชุมชน ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน (ดูแลการจัดบริการอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มศึกษาดูงานที่เป็นคณะ) กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มอาชีพผลิตถัสดำชุมชน กลุ่มไม้ดอกเพาะขาย กลุ่มจักสาน กลุ่มเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ ที่เป็นการจัดตั้งกลุ่มเพื่อเป็นการหารายได้เสริม อีกทั้งยังพบว่า ครัวเรือนที่ได้เปิดเป็นบ้านพักรูปแบบโฮมสเตย์นั้นได้มีการปรับปรุงบ้านพัก ห้องนอน เครื่องนอน ห้องครัวและห้องน้ำห้องส้วม ให้มีความสะอาดตามเกณฑ์มาตรฐานพิจารณาคุณลักษณะบ้านพักโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว และพัฒนาสมาชิกด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยอัธยาศัยไมตรีของเจ้าของบ้าน

ทั้งนี้ยังพบว่ามีการนำเงินรายได้ส่วนหนึ่งที่เป็นรายได้กองกลางนำมาใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาบริเวณชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว และยังได้มีการนำความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนที่ได้จากการประชุมประชาคมของหมู่บ้าน เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณพัฒนาหมู่บ้านซึ่งเป็นงบประมาณปกติขององค์การบริหารส่วนตำบล ฯ ได้แก่ การทำป้ายบอกชี้ทางหมู่บ้าน การจัดทำบริเวณกำจัดขยะ การพัฒนาโรงเรียนชุมชนให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนและสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น (ส่วนหนึ่งมาจากโครงการวิจัยการค้นหานวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2552) ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ได้หักรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อชำระภาษีท้องถิ่นให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ครัวเรือนละ 250 บาทต่อปี

ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวในชุมชน

1. ปริมาณเข้าออกของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาทำกิจกรรมท่องเที่ยวของผู้ประกอบการท่องเที่ยวภายนอกที่มาเข้าพื้นที่ชุมชน (Flight of the Gibbons) ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ปริมาณเข้าออกของรถรับส่งนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากขึ้นอาจก่อให้เกิด มลภาวะทางเสียง เนื่องมาจากเสียงเครื่องยนต์ ที่มีจำนวนรถผ่านเข้าออกต่อวันจำนวนมาก และจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาทำกิจกรรมท่องเที่ยวของผู้ประกอบการภายนอกมีจำนวนมากในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว
2. การกำจัดขยะภายในชุมชน และพื้นที่ท่องเที่ยว พบว่า มีปริมาณขยะที่มีจำนวนมากขึ้นในบริเวณที่เป็นศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวหรือจุดพักรับประทานอาหารของนักท่องเที่ยว รวมทั้งการกำจัดขยะโดยวิธีการเผาในที่โล่ง บริเวณที่พักอาศัย หรือใกล้บริเวณแหล่งน้ำสาธารณะ
3. ความโดดเด่นของพื้นที่ (สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การเดินทางสะดวก) ทำให้มีคนนอกเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากชุมชนมากขึ้น ได้แก่ สร้างบ้านพักอาศัยอยู่ถาวร (อาจจะซื้อจากเจ้าของในท้องถิ่น) การเข้ามาทำธุรกิจ (ร้านค้าแพ ที่พัก ขายสินค้า) ทั้งเข้าพื้นที่และซื้อขายที่ทำกินเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ

จากผลกระทบข้างต้น ชุมชนบ้านแม่กำปอง จำเป็นต้องมีมาตรการกำหนดในการควบคุมอัตราความเร็วของรถให้เหมาะสมและไม่ส่งสัญญาณตอร์นาโดชุมชน อีกทั้งการกำหนดพื้นที่ปลอดภัยและการจัดพื้นที่จอดรถรับส่งนักท่องเที่ยวตามมาตรฐานขนาดที่จอดรถ รวมทั้งจัดบริเวณที่จอดรถสำหรับรถนักท่องเที่ยวที่ไม่กระทบต่อกิจกรรมทางศาสนาบริเวณวัด รวมทั้งบริเวณที่สูบบุหรี่ของนักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการท่องเที่ยว รวมไปถึงการกำหนดพื้นที่เส้นทางเดินในชุมชนที่เส้นทางเดินรถต้องไม่ทับเส้นทางเดินเท้าท่องเที่ยวและเส้นทางสัญจรปกติ เพื่อไม่ให้กระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งการตรวจสอบติดตามมาตรการดูแลรักษาพื้นที่ธรรมชาติและมาตรการดูแลรักษาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวว่ามีมาตรการป้องกันและวิธีการแก้ไขปัญหายังไง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ขณะที่ระบบการกำจัดขยะของชุมชนได้กำหนดให้ใช้เตาเผาขยะ แต่ปริมาณการใช้งานจำกัด หรือชำรุดไม่สามารถใช้งานได้ จึงมีการเผาในที่โล่ง แม้จะมีการจัดระบบการคัดแยกขยะเพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์และเป็นรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพหลัก และลดปริมาณขยะที่นักท่องเที่ยวนำมาเข้ามาในชุมชน รวมทั้งการจัดบริเวณที่ตั้งถังขยะรองรับขยะในบริเวณชุมชนที่สังเกตได้ง่าย และมีฝาปิดมิดชิด เพื่อป้องกันกลิ่นและสัตว์ที่รบกวนได้

ส่วนประเด็นการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ของชุมชนโดยคนนอกพื้นที่ ชุมชนได้มีมาตรการป้องกันปัญหาของชุมชน โดยเจ้าของพื้นที่หรือบ้านพักอาศัยคนใดจะมีข้อตกลงซื้อขายที่ดินหรือที่อยู่อาศัยใด ๆ ควรแจ้งให้ที่ประชุมสมาชิกชุมชนทราบหรือได้รับความเห็นชอบจากชุมชนก่อน หรือหากได้เจ้าของที่พักอาศัยใหม่ สมาชิกชุมชนเดิมควรให้ความเข้าใจระเบียบปฏิบัติของชุมชนสำหรับสมาชิกใหม่ เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่เป็นระบบสอดคล้องกับระเบียบปฏิบัติของชุมชน โดยเคารพสิทธิและรับฟังความเห็นซึ่งกันและกัน

สรุปจากการศึกษาพื้นที่ชุมชนพบว่า มาตรการและระเบียบปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปอง ยังคงมีการกำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติปกติสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในชุมชน และผ่านกระบวนการบริหารจัดการของชุมชนบ้านแม่กำปอง แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวที่มีผู้ประกอบการท่องเที่ยวภายนอกเข้ามาเข้าพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนนั้น มาตรการและระเบียบปฏิบัติหลายประการที่เปลี่ยนแปลงไปกับสภาพการท่องเที่ยวในปัจจุบันดังที่ได้ระบุไว้ดังข้อความที่ปรากฏในระเบียบปฏิบัติของชุมชน โดยเฉพาะข้อความที่ระบุจุดเน้น ได้แก่

- ต้องดับบุหรี่ให้สนิทก่อนทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้ (นักท่องเที่ยวสูบบุหรี่ในพื้นที่ชุมชนทั่วไป เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่ผู้คนในชุมชน อาจจำเป็นต้องจัดพื้นที่เฉพาะสำหรับสูบบุหรี่)
- ไม่อนุญาตนำสิ่งของอื่นใดในป้อออกจากพื้นที่
- เก็บบัตรค่าบำรุงสถานที่ท่องเที่ยว เด็ก 5 บาท ผู้ใหญ่ 10 บาท
- ไม่กระทำการอันใดที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย
- เมื่อนักท่องเที่ยวจะเดินทางกลับออกจากหมู่บ้าน ต้องได้รับการตรวจสอบเพื่อมิให้นำทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งอื่นใดออกจากพื้นที่ ก่อนได้รับการอนุญาต
- เพื่อความปลอดภัยของ บุคคลนักท่องเที่ยว และทรัพยากรอันมีค่า ผู้ที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านทั้งก่อนและเข้าและออกไปต้องได้รับการตรวจสอบซักถาม จากคณะกรรมการ ฯ ณ จุดด่านตรวจของหมู่บ้านก่อนทุกครั้ง
- โปรดขับรถด้วยความเร็วไม่เกิน 35 กม./ ชั่วโมง เนื่องจากถนนคดเคี้ยวและคับแคบ
- ไม่กระทำการอันใดให้เป็นที่รบกวน ผู้คนนักท่องเที่ยว หรือสัตว์ป่าทุกชนิด
- การจัดทำธุรกิจท่องเที่ยวทุกชนิดขอสงวนสิทธิ์ ให้เป็นของหมู่บ้านเท่านั้น

เนื่องจากไม่ได้ควบคุมหรือมีการบริหารจัดการโดยชุมชนเป็นหลัก ยังมีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยคนนอกชุมชน ที่อาจไม่ได้ให้ความใส่ใจและระมัดระวังผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ตัวอย่างที่ปรากฏว่าเป็นข้อห้ามสำหรับนักท่องเที่ยวที่พักบ้านพักโฮมสเตย์ หากจะดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์จะกำหนดให้ดื่มได้ในบริเวณบ้านพักเท่านั้น และไม่เกินเวลา 22.00 น. แต่นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาใช้บริการท่องเที่ยว(แบบไป-กลับ)ของผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ สามารถซื้อเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์เพื่อการบริโภคได้ง่ายจากร้านขายของชำภายในชุมชนโดยทั่วไป และถือดื่มไปกับตนเองในเวลาท่องเที่ยวช่วงกลางวัน เป็นภาพลักษณ์ที่ไม่เหมาะสมและเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีสำหรับเยาวชนในชุมชน ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม หากปล่อยปละละเลยโดยไม่ให้ความเคารพต่อกฎกติกาที่ชุมชนกำหนดแล้ว ต่อไปผลที่เกิดต่อชุมชนคงเป็นปัญหาที่ยากต่อการทำความเข้าใจเพื่อการดำรงชีวิตปกติสุขของชุมชนที่ผ่านกระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน ที่ได้มีกระบวนการทำงานร่วมกันของชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่สามารถนำแนวคิดกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเป็นสำคัญ แม้ว่าจะมีผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจต่อชุมชนแต่สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนคงเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่สามารถควบคุมหรือบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง หากว่าไม่ได้คำนึงถึงมาตรการและระเบียบปฏิบัติของชุมชนที่กำหนดไว้แล้ว และคำนึงถึงสิทธิของสมาชิกชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรอันมีค่าของตนเองอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการทบทวนเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันทั้งชุมชน และผู้ใช้สิทธิในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน แม้ว่าจะได้รับการอนุญาตให้ใช้สิทธิ(เช่าพื้นที่)ดังกล่าว แต่ก็ควรเคารพสิทธิความเป็นเจ้าของชุมชนที่แท้จริงโดยไม่กระทบกระเทือนวิถีชีวิตที่เป็นปกติสุขและคำนึงถึงการใช้อย่างรู้ค่า มากกว่าการดักตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนโดยปราศจากความรับผิดชอบที่พึงมีต่อชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่

ดังนั้นการศึกษาวิจัยขีดความสามารถของพื้นที่เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงเป็นประเด็นสำคัญเพื่อการศึกษาวิจัยในประเด็นการจัดการพื้นที่ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม และด้านสุขภาพภาวะและความปลอดภัย โดยใช้เครื่องมือที่จะได้จากการศึกษาวิจัย นำไปใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องงานวิจัย

แนวคิดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการ (สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2551)

มีองค์ประกอบที่ต้องพิจารณา คือ

1. ประเภทและระดับของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวและนันทนาการ ซึ่งสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปริมาณและลักษณะของการใช้ประโยชน์
2. สภาพการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวหรือนันทนาการที่ต้องการให้เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวหรือเป้าหมายของการจัดการพื้นที่ เพื่อนำไปกำหนดปัจจัยและเกณฑ์ในการชี้วัดที่แสดงถึงเป้าหมายที่ต้องการทั้งด้าน คุณภาพสิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรมและประสบการณ์นันทนาการ

ข้อมูลจากการศึกษาของคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อการจัดทำคู่มือประเมินติดตามขีดความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการ สำหรับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ (อ้างแล้ว) เพื่อให้มีความเข้าใจในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ตามแนวคิดการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่ยอมรับได้ (Limits of Acceptable Change) ด้านนิเวศวิทยา ด้านจิตวิทยา ด้านกายภาพและด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งได้กำหนดตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในการวัดผลกระทบจากการท่องเที่ยว แล้วนำไปสัมพันธ์กับปริมาณการใช้ประโยชน์ของอุทยานแห่งชาติ เพื่อบ่งชี้ว่าการใช้ประโยชน์ดังกล่าวอยู่ในภาวะที่เกินขีดความสามารถในการรองรับด้านต่าง ๆ หรือไม่

การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการของอุทยานแห่งชาติ ส่วนใหญ่นับศึกษา ขีดความสามารถด้านนิเวศวิทยา ด้านกายภาพ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านจิตวิทยา และด้านสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้อุทยานแห่งชาติได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปกำหนดปัจจัย/ตัวชี้วัดผลกระทบสำหรับใช้ในการประเมินขีดความสามารถการรองรับด้านต่าง ๆ ข้างต้น มีการกำหนดเกณฑ์ค่าผลกระทบในระดับที่จะกำหนดเป็นค่าสูงสุดที่ยอมให้เกิดขึ้นหรือเรียกว่า ค่าวิกฤต ซึ่งหมายถึง ผลกระทบที่มีค่าสูงกว่าระดับที่กำหนดจะก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศ การประเมินขีดความสามารถรองรับ ฯ ด้านนิเวศวิทยา (Maecleod Institute: 2002) ได้ระบุความหมายระดับค่าวิกฤตว่า ขอบเขตหรือระดับที่บ่งชี้ความแตกต่างระหว่างสภาพที่ยอมรับได้ของระบบนิเวศและสภาพที่ยอมรับไม่ได้ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้

ส่วนแนวคิดการพิจารณาขีดความสามารถสูงสุดของการรองรับด้านต่าง ๆ ภายใต้กฎลิบิกส์ (Libig's Law) ได้กำหนดเงื่อนไขว่า ค่าขีดความสามารถรองรับได้ที่มีระดับวิกฤตสูงสุด จะเป็นตัวบ่งชี้ระดับสูงสุดของขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการ

ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity)

หมายถึง ความสามารถของพื้นที่ที่จะรองรับการใช้ประโยชน์ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ได้ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรและประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับในการประกอบกิจกรรมนันทนาการ (Coccossis and Parpairis, 1992; อ้างใน Apostolopoulos and Gayle, 2002) หรือหมายถึง ระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดด้านนันทนาการ ซึ่งพื้นที่สามารถรองรับได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรที่เกินค่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ และจากคำนิยามขององค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้ให้ความหมายว่า จำนวนคนสูงสุดที่เข้าไปในพื้นที่ท่องเที่ยวในเวลาเดียวกัน โดยปราศจากการก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ทางกายภาพ

เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมสังคมวัฒนธรรม และไม่กระทบต่อความรู้สึกพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (PAP/RAC, 1997)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวและนันทนาการในเขตอุทยานแห่งชาติโดยโครงการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี ได้สรุปแนวคิดว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหมายถึง การท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ โดยมีลักษณะการดำเนินงานดังนี้

1) ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยวและนันทนาการ

2) ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม ประชาชนต้องมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ความต้องการหรือความปรารถนาของตนเองในพื้นที่ท่องเที่ยว

ระดับกิจกรรมของการท่องเที่ยวได้ 4 ประเภท ตามความต้องการการจัดการที่แตกต่างกัน คือ

- 1) การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรให้คงไว้นานที่สุด ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์ การท่องเที่ยวเหล่านี้จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ซึ่งครอบคลุม Natural Tourism, Cultural Tourism และ Historical Tourism ทั้งหมด
- 2) การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ เพื่อการรักษาระบบนิเวศ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งหรือบางส่วนของ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่นั้นๆ จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)
- 3) การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการนันทนาการ การพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษา การประชุมสัมมนา การติดต่อทางธุรกิจที่ให้ความสำคัญในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก
- 4) การท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม จริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งยังคงมี แอบแฝงอยู่ในทุกส่วนหรือมีการพัฒนาอย่างถูกกฎหมายในบางพื้นที่

จากข้อมูลรายงานฉบับสุดท้ายโครงการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี(2549)โดยมีการศึกษารอบด้าน การสำรวจภาคสนาม และการพิจารณากรอบแนวคิดในการกำหนดปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ปัจจัยที่ใช้ในการชี้วัดเพื่อประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเอราวัณด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 11 ปัจจัย ได้แก่ พื้นที่การใช้ประโยชน์กิจกรรมนันทนาการ พื้นที่ลานจอดรถ ทรัพยากรดิน อากาศ เสียง ชยะ ที่พักนักท่องเที่ยว น้ำอุปโภค-บริโภค ห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา ร้านอาหาร และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ปัจจัยด้านนิเวศวิทยาประกอบด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์ป่า ระบบนิเวศวิทยาถ้ำ ระบบนิเวศวิทยาทางน้ำ และคุณภาพน้ำ และปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ ความขัดแย้งทางสังคม ทักษะคตินักท่องเที่ยว และทัศนคติของชุมชน โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดและค่ามาตรฐานในแต่ละปัจจัย เพื่อใช้ประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว

การประยุกต์แนวความคิดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเอราวัณ

การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวควรได้รับการพิจารณาในด้านต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาจะเปรียบเทียบให้เห็นข้อมูลในด้านต่างๆ เพื่อประกอบการพิจารณาหาขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม โดยลักษณะขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมของอุทยานแห่งชาติเอราวัณ ที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่
- 2) ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือนิเวศวิทยา (Environmental Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ให้ระบบสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาด้วยค่าลง ได้แก่ ระบบนิเวศวิทยา คุณภาพน้ำ อากาศ
- 3) ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ระดับปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนานและความประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไป เมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ทำให้ผลกระทบทางลบเกิดต่อประชาชนท้องถิ่นจนเกิดความไม่พอใจของประชาชน

จากการศึกษาได้ทำการประเมินความเหมาะสมของสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ประเมินศักยภาพทางนันทนาการของแหล่งท่องเที่ยว และประเภทแหล่งนันทนาการตามหลักการ ROS ซึ่งการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับได้ ประกอบด้วย การประเมินขีดความสามารถทางด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านนิเวศวิทยา และด้านสังคมโดยปัจจัยที่มีค่าระดับความสามารถในการรองรับการใช้ประโยชน์นันทนาการที่ต่ำที่สุดถือว่าเป็นปัจจัยจำกัดของขีดความสามารถของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ

ผลสรุปจากการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมประสบการณ์ความรู้การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุดโครงการวิจัย CBT Carrying Capacity เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2553 ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 22 สกว. อาคาร SM Tower พญาไท กรุงเทพฯ สรุปได้ดังนี้

ภาพรวมโครงการวิจัย

สิ่งที่สำคัญ คือ ทำอย่างไร จะพัฒนาเรื่องท่องเที่ยวไปสู่ภาพของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- การศึกษา
- การอนุรักษ์

การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ทำไมต้องวิจัย

- องค์ความรู้ใหม่
- สถานการณ์ภายนอก/ภายใน
- การจัดการที่มีประสิทธิภาพ
- รู้เท่าทัน ตั้งรับ และจัดการ

ขีดความสามารถในการรองรับ คือ ความสามารถในการทนทานต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งได้สูงสุดหรือมากที่สุด หากเลยจุดนี้ไป (แม้เพียงเล็กน้อย) ก็ทำให้ไม่อาจทนทานได้

ทำความเข้าใจหลักการ ขีดความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยวสำหรับชุมชน CBT-RCC โดย ผศ.ดร.ดรชนี เอมพันธุ์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ลำดับหัวข้อการพูดคุย

- ขีดความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยวคืออะไร – ความสำคัญ
- หลักการ/แนวคิดในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยว
- ประเภทของขีดความสามารถในการรองรับด้านท่องเที่ยว
- วิธีการประเมินขีดความสามารถสำหรับชุมชน

ทำไมเราจึงต้องมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว

- ขนาดเนื้อที่ที่สามารถใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวมีจำกัด
- สิ่งอำนวยความสะดวกจำกัด
- ความรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่มีต่อจำนวนคนในแหล่งท่องเที่ยวและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวอื่นๆ
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ
- ผลกระทบต่อคนในชุมชน

ทำไมต้องกำหนดขีดความสามารถรองรับด้านการท่องเที่ยวในชุมชน

- เป้าหมายของการท่องเที่ยวชุมชนไม่เพียงแต่เพื่อให้ได้เกิดรายได้ ชุมชนเป็นที่รู้จัก และ/หรือ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนเท่านั้น แต่ต้องสามารถรักษาแหล่งท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม ไว้ให้ได้ด้วยในขณะที่นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่ากลับไป และไม่เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน
- แนวโน้มของการท่องเที่ยวชุมชนมักเป็นในรูปแบบหมู่คณะขนาดใหญ่

ขีดความสามารถในการรองรับได้ในการท่องเที่ยวชุมชน

- เป็นเครื่องมือในการรักษาระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรท่องเที่ยว (ควบคุมระดับของผลกระทบ)
- เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่และประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ควรได้รับ
- ใช้เป็นแนวทางในการจัดการเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

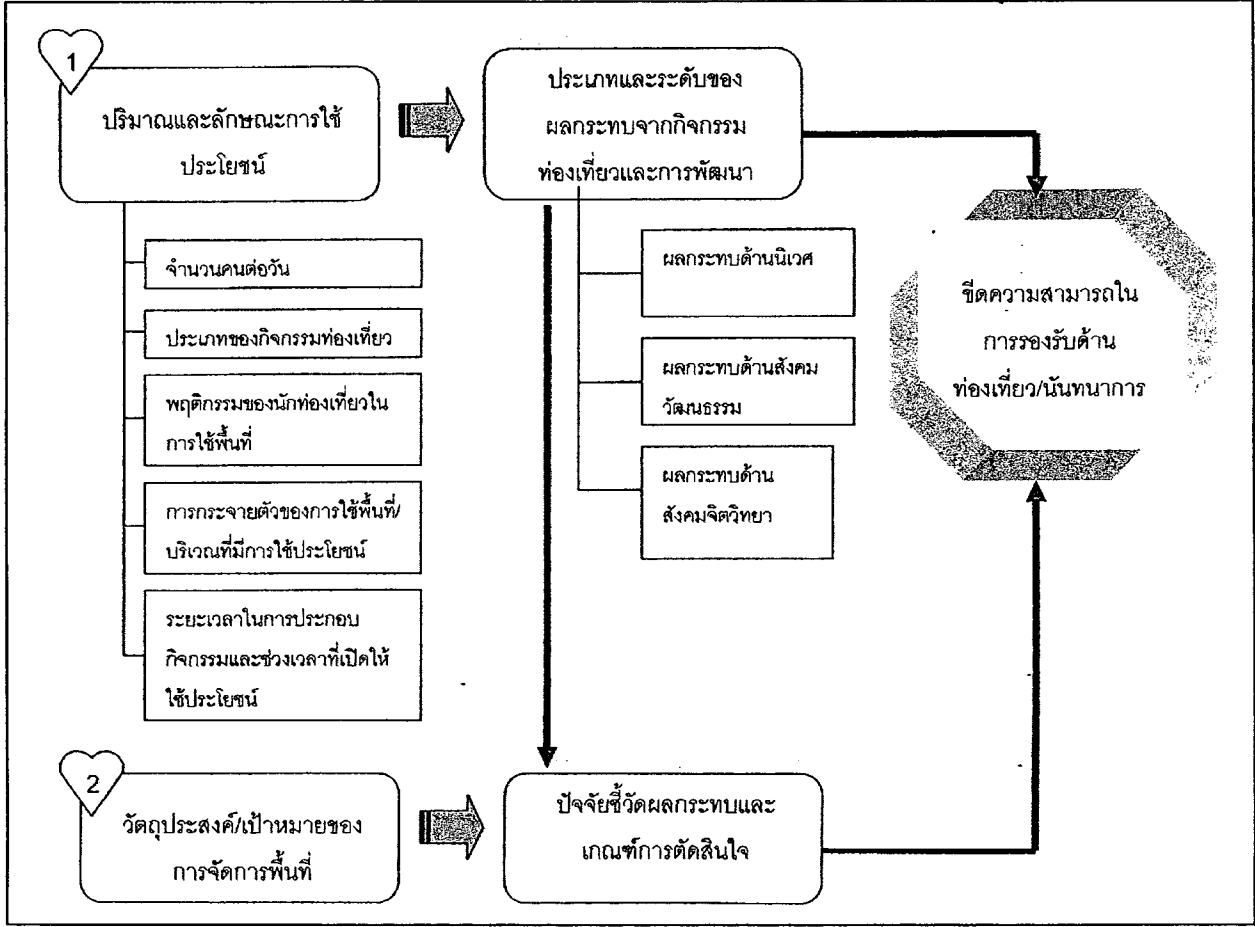
การศึกษา CC

- โมเดลการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการ
- ประเภทของขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการ
- มาตรการในการจัดการผลกระทบและความแออัดของนักท่องเที่ยว

ขีดความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

- ระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่สามารถรองรับได้ ซึ่งถ้าหากมีการใช้ประโยชน์หรือการพัฒนาเกินไปที่กำหนดแล้ว มีโอกาสอย่างมากที่จะทำให้ทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่เสื่อมโทรม ทั้งยังลดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (McIntyre and Hetherington, 1991)

โมเดลขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการ ประยุกต์แนวคิดการเปลี่ยนแปลงสูงสุดที่ยอมรับให้เกิดได้ (Limits of Acceptable Change LAC) โดยระดับของผลกระทบที่วัดได้ เป็นตัวบ่งชี้ว่า การใช้ประโยชน์นันทนาการ/การท่องเที่ยวยังอยู่ภายใต้ค่า CC หรือไม่ การประเมินขีดความสามารถในการรองรับด้านท่องเที่ยว/นันทนาการ สรุปขั้นตอนที่ปรากฏในภาพ 1 ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดลการวิเคราะห์ผลกระทบจากการท่องเที่ยวสัมพันธ์กับปริมาณการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวหรือนันทนาการเพื่อประเมินขีดความสามารถในการรองรับด้านนันทนาการ/การท่องเที่ยว

ประเภทของขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

- ด้านกายภาพ (PCC)
- ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (FCC)
- ด้านนิเวศ (ECC)

- ด้านจิตวิทยา (PsCC)
- ด้านสังคม (SCC)

ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity, PCC)

- ระดับการใช้ประโยชน์ด้านท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับเนื้อที่ซึ่งใช้ในการรองรับกิจกรรมท่องเที่ยวหรือนันทนาการในช่วงเวลาหนึ่งๆเป็นหลัก โดยพิจารณาจากจำนวนเนื้อที่ที่สามารถเปิดให้ใช้ประโยชน์เพื่อนันทนาการและค่ามาตรฐานด้านเนื้อที่ซึ่งกิจกรรมนันทนาการแต่ละประเภทต้องการเพื่อสามารถประกอบกิจกรรมนั้นได้อย่างมีคุณภาพ
- เป็นการศึกษาถึงระดับความสามารถสูงสุดซึ่งระบบนิเวศหรือระบบสิ่งแวดล้อมจะสามารถรองรับได้โดยไม่เกิดอันตรายหรือผลเสียหายถาวรต่อระบบนั้นๆ
- ความสามารถของระบบนิเวศในการรองรับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของสิ่งมีชีวิตต่างๆในระบบในขณะที่ยังสามารถคงไว้ซึ่งผลผลิตของระบบ ความสามารถในการปรับตัว และการทดแทนสิ่งที่สูญเสียไปของระบบได้

ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวด้านจิตวิทยา (Psychological Carrying Capacity, PsCC)

- จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดในพื้นที่ท่องเที่ยวในช่วงเวลาหนึ่ง ที่ยังคงให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยวได้
- ปัจจัยที่ชี้วัดผลกระทบเพื่อประเมินค่า PsCC คือ ความรู้สึกแออัด ที่สัมพันธ์กับจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยว
- ใช้แบบสอบถามถึงความรู้สึกแออัดของนักท่องเที่ยวและความคิดเห็นต่อผลกระทบด้านอื่นๆและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมในทัศนะของนักท่องเที่ยวพร้อมเหตุผล

ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Carrying Capacity, SCC) หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดต่อช่วงเวลาที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวจนยอมรับไม่ได้

- วิธีการวัดโดยการใช้แบบสอบถาม หรือการสัมภาษณ์ชุมชนท้องถิ่น

การประเมินขีดความสามารถในการรองรับได้ ด้านสังคมและวัฒนธรรม (SCC)

ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างในการสอบถามประชาชนท้องถิ่นถึงระดับของผลกระทบสูงสุดจากการท่องเที่ยวที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ต่อสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนที่อาศัยในแหล่งท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันโดยตรง แล้วนำมาสัมพันธ์กับปริมาณการใช้ประโยชน์ เพื่อกำหนดขีดความสามารถสูงสุดในการรองรับได้ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

1. ด้านนิเวศ

- เสี่ยงรบกวน/ มลพิษทางอากาศ
- ขยะ
- การเดินออกนอกเส้นทางที่กำหนด

2. ด้านสิ่งแวดล้อมและความสะอาด

- มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนเกินกว่าสิ่งอำนวยความสะดวกจะรองรับในช่วงเทศกาล และสภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่เอื้อให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุด
- นักท่องเที่ยวพึงพอใจ/ประทับใจในการมาเยือนน้อยลง

3. ด้านจิตวิทยาและด้านกายภาพ

- ความรู้สึกแออัด
- นักท่องเที่ยวไม่สามารถประกอบกิจกรรมได้เต็มที่
- คุณค่าประสบการณ์ท่องเที่ยว และความประทับใจน้อยในช่วงแออัด

มาตรการดำเนินการเกี่ยวกับการควบคุมปริมาณและคุณภาพการใช้ประโยชน์แหล่งท่องเที่ยว

ด้านเสียง/อากาศ

- เข้มงวดเรื่องการนำเครื่องดนตรี และการขายเครื่องตี๋มแอลกอฮอล์ในชุมชน
- ประชาสัมพันธ์เรื่องแนวปฏิบัติของการใช้เสียงในช่วงเวลาวิกาล ในบริเวณที่พักและเข้มงวดกับนักท่องเที่ยวที่ไม่ทำตามระเบียบ
- ประชาสัมพันธ์เรื่องมลภาวะอากาศในอุทยานฯ เนื่องจากไอเสียรถยนต์ และรณรงค์ขอความร่วมมือให้นักท่องเที่ยวดับเครื่องยนต์ขณะจอดรถ

มาตรการควบคุมผลกระทบในเส้นทางเดินป่า

- รณรงค์เรื่องการนำขยะกลับออกไป
- จัดระบบเส้นทางเดินป่าระยะไกล ให้มีเส้นทางที่ชัดเจนไม่เปิดเส้นทางใหม่โดยไม่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการชุมชนฯ
- มีมาตรการบังคับนักท่องเที่ยวให้นำเดินป่าระยะไกลและทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้รับทราบระเบียบการใช้พื้นที่ของอุทยานฯ
- มีการปิดเส้นทางบางเส้นในช่วงเวลาออกฤดูกาลท่องเที่ยว เพื่อให้ระบบนิเวศฟื้นตัว
- จัดกิจกรรมขั้บรถในเส้นทางวิบากและควบคุมการใช้ยานพาหนะในช่วงฤดูฝนซึ่งมีการพังทลายของดินสูง

ด้านขยะ

- ประชาสัมพันธ์สร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและชุมชนตระหนักถึงปัญหาขยะ
- รณรงค์ขอความร่วมมือให้นักท่องเที่ยวลดการนำขยะเข้าพื้นที่
- ในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอาจกำหนดให้เป็นแหล่งควบคุมขยะ โดยให้นักท่องเที่ยวนำขยะของตนเองกลับไปด้วย
- คัดแยกขยะนำกลับไปใช้ใหม่ และประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวแยกขยะลงถัง
- สร้างรายได้จากขยะ
- รณรงค์ให้ใช้ภาชนะที่สามารถนำกลับไปใช้ได้ใหม่ หรือย่อยสลายได้ในธรรมชาติ
- ทำขยะเปียกให้เป็นปุ๋ย

ด้านสิ่งแวดล้อมและความสะอาด - พื้นที่กางเต็นท์

- กำหนดพื้นที่กางเต็นท์ให้ชัดเจน ทั้งพื้นที่หลักและพื้นที่สำรอง

- พื้นที่กางเต็นท์ต้องมีระบบควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวตามที่กำหนดจากการศึกษา CC โดยกำหนดหมายเลขของเต็นท์และบริเวณของโซนการกางเต็นท์ที่ชัดเจนและเป็นธรรม โดยใช้วิธีการจองล่วงหน้าเหมือนระบบบ้านพัก และระบบตามคิว (first come, first serve) เข้มงวดกับนักท่องเที่ยวกางเต็นท์ ที่ไม่ได้รับอนุญาต และในบริเวณที่ไม่อนุญาตให้กางเต็นท์
- ไม่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวกางเต็นท์ในพื้นที่ที่ไม่ได้กำหนด และอุทยานจะไม่ขยายพื้นที่เพิ่มจากที่กำหนดไว้ในรายงานจนกว่าจะมีการรายงานการขอขยายพื้นที่อย่างเป็นทางการและได้รับอนุมัติจากผู้บังคับบัญชาเสียก่อน
- ประชาสัมพันธ์ติดป้ายประกาศบริเวณด้านทางเข้าอุทยานฯ ทุกแห่งถึงสภาพของพื้นที่กางเต็นท์ว่ามีจำนวนผู้ใช้แล้วเท่าใดและเต็มแล้วหรือยัง หรือมีป้ายตัววิ่งบอกข้อมูลก่อนเข้าอุทยานฯ ในบริเวณที่เหมาะสม โดยเฉพาะอุทยานฯ ดอยอินทนนท์
- รณรงค์วัฒนธรรมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ โดยเฉพาะการพักค้างในอุทยานฯ ทุกรูปแบบ ให้เป็นลักษณะของการวางแผนและมีการจองล่วงหน้า โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลและในอุทยานฯ ที่มีนักท่องเที่ยวนิยมสูง ซึ่งปัจจุบันเกินค่า CC แล้ว ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกให้สามารถใช้การได้ดี
- ประชาสัมพันธ์ถึงพื้นที่กางเต็นท์/ที่พักรูปแบบอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง
- มีการประชาสัมพันธ์การจัดระบบการใช้พื้นที่กางเต็นท์ดังกล่าวล่วงหน้าก่อนถึงฤดูกาลท่องเที่ยวผ่านสื่อประเภทต่างๆ
- ขอความร่วมมือและเข้มงวดให้นักท่องเที่ยวจัดเตรียมอาหารในบริเวณที่จัดให้ และระมัดระวังเรื่องไฟไหม้
- ประชาสัมพันธ์ถึงข้อควรปฏิบัติของนักท่องเที่ยวในการกางเต็นท์พักแรมในอุทยานฯ

ความเข้าใจในการประเมินสุขภาวะ

สุขภาพ หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา (จิตวิญญาณ) สุขภาพมิใช่เพียงการปราศจากโรคหรือทุพพลภาพเท่านั้น (องค์การอนามัยโลก)

ในสภาพของสังคมปัจจุบัน มีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ตัวแปรด้านสังคมวัฒนธรรมได้เข้ามามีบทบาทของการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างมาก อาทิ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรไปสู่การเป็นสังคมของผู้ชรา (Aging Society) การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมการบริโภคของคนในสังคมไทย การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคม สภาพดังกล่าวล้วนส่งผลทำให้การดูแลสุขภาพและการเจ็บป่วยของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ในการรักษาพยาบาลอาการเจ็บป่วยที่สามารถป้องกันได้ เช่น โรคอ้วน โรคเครียด อุบัติเหตุ ความดันโลหิตสูงและโรคหัวใจบางชนิด โดยอาการเจ็บป่วยดังกล่าวมีปัจจัยภายนอกที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยด้านโครงสร้างทางสังคมประชากรและปัจจัยด้านวัฒนธรรม และปัจจัยภายในตัวบุคคลที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคได้แก่ แรงจูงใจ ความต้องการ ทักษะคิด และการรับรู้ เป็นต้น

การจัดการกับสุขภาพอนามัยของบุคคลและความเจ็บป่วย เป็นเรื่องของประชาชน ครอบครัว และชุมชน ซึ่งแต่ละสังคมก็จะมีรูปแบบและแนวทางของการจัดการที่แตกต่างกันไปตามแบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง การจัดการกับสุขภาพเป็นความรับผิดชอบและหน้าที่ของประชาชน ที่มีเป้าหมายเพื่อการป้องกันสุขภาพส่งเสริมสุขภาพ และรักษาพยาบาลโดยประชาชน ครอบครัว และเครือข่ายทางสังคมภายในชุมชน ดังนั้น การจัดการกับสุขภาพในภาคประชาชนจึงนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดและใกล้ชิดกับ

ประชาชนมากที่สุด โดยการกำหนดวิธีการปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงจากโรคภัยไข้เจ็บ เพื่อให้ตนเองมีสุขภาพแข็งแรงอยู่เสมอ ดังนั้น สุขภาพอนามัยที่ดี จึงมีความหมายครอบคลุมตั้งแต่ การรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ การใช้สมุนไพรเพื่อส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย การพักผ่อน การนวดประคบ การซื้อยากินเอง และการไปรับบริการด้านการแพทย์จากแหล่งบริการสุขภาพต่าง ๆ ซึ่งการจัดการกับสุขภาพเพื่อหลีกเลี่ยงจากโรคภัยไข้เจ็บสิ่งที่สำคัญคือพฤติกรรมความร่วมมือในการป้องกันโรค

พฤติกรรมความร่วมมือ หมายถึง การกระทำของบุคคล ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจากพฤติกรรมเดิม และรับพฤติกรรมใหม่ด้วยความเต็มใจ โดยที่พฤติกรรมหรือการกระทำนั้นสอดคล้องกับคำแนะนำ และแนวทางในการปฏิบัติตนในการป้องกันความเสี่ยงในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะที่บุคลากรทีมสุขภาพมีบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร ให้คำแนะนำ แนวทางการปฏิบัติตนที่ถูกต้องที่สุด เพื่อให้ผู้รับบริการได้มีโอกาสเลือกวิถีทางที่เหมาะสมที่สุดสำหรับตนเอง ส่งผลให้เกิดความเต็มใจในการให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกับทีมสุขภาพซึ่งวิธีการนี้มีส่วนกระตุ้นให้มีการเสริมพลังอำนาจให้แก่ผู้ป่วยในกระบวนการ การเน้นให้ผู้ป่วยมีส่วนร่วมในการบำบัดรักษา (Playle, 2000)

บุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจที่ดี จะนำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องในการป้องกันโรค นอกจากบุคลากรต้องมีความรู้แล้วความเชื่อยังเป็นส่วนประกอบภายในตัวบุคคล โดยความเชื่อจะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) ของเบคเกอร์ (Becker) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีผลต่อพฤติกรรมความร่วมมือในการป้องกันโรคไว้ ดังนี้

1. การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรค (Perceived Susceptibility) เป็นความเชื่อของบุคคลที่มีผลโดยตรงต่อการปฏิบัติ

2. การรับรู้ความรุนแรงของโรค (Perceived Severity) เป็นการประเมินการรับรู้ความรุนแรงของโรค ปัญหาสุขภาพหรือผลกระทบจากการเกิดโรคซึ่งก่อให้เกิดความพิการหรือเสียชีวิต เมื่อบุคลากรทางการแพทย์ให้การดูแลผู้ป่วยมีการรับรู้ต่อระดับความรุนแรงของการป่วย ซึ่งอาจจะมองความรุนแรงของการเจ็บป่วยนั้นทำให้เกิดความพิการหรือตาย หรืออาจมีผลกระทบต่อน้ำที่ทำงาน เมื่อบุคคลรับรู้ถึงความรุนแรงของโรคมามากเท่าใดจะยิ่งทำให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติตามแนวทางในการป้องกันการการติดเชื้อมากขึ้นเช่นกัน

3. การรับรู้ถึงประโยชน์ของการรักษาและป้องกันโรค (Perceived Benefits) การที่บุคคลแสวงหาวิธีการปฏิบัติให้ปลอดภัยจากโรคหรือป้องกันไม่ให้เกิดโรคนั้น ต้องมีความเชื่อว่าเป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์ ดังนั้นการตัดสินใจที่จะปฏิบัติตามคำแนะนำก็ขึ้นอยู่กับเปรียบเทียบถึงข้อดีและข้อเสียของพฤติกรรมนั้น โดยเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ก่อให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย โดยบุคลากรทางการแพทย์ทราบดีว่าการปฏิบัติตามแนวทางในการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรคติดต่อ เป็นการเพิ่มความปลอดภัยจากการติดเชื้อ เมื่อบุคลากรรับรู้ถึงผลดีของการปฏิบัติแล้วจะส่งเสริมให้บุคลากรมีพฤติกรรมต่อความร่วมมือในการดำเนินการมากขึ้น

4. การรับรู้ต่ออุปสรรค (Perceived Barriers) เป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าของบุคคลต่อพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยของบุคคลในทางลบ เช่น การปฏิบัติในการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรคติดต่อ เป็นการดำเนินการที่ยุ่งยากและเป็นการเพิ่มภาระงาน ซึ่งการรับรู้อุปสรรคเป็นปัจจัยสำคัญต่อพฤติกรรมการป้องกันโรค และพฤติกรรมนี้สามารถใช้ทำนายพฤติกรรมการให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามแนวทางในการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรคติดต่อในโรงพยาบาลได้

5. สิ่งชักนำให้เกิดการปฏิบัติ (Cues to Action) สิ่งชักนำให้เกิดการปฏิบัติเป็นเหตุการณ์หรือสิ่งที่มากระตุ้นบุคคลให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการออกมา ซึ่ง Becker & Maiman (1975) ได้กล่าวว่า เพื่อให้แบบแผนความเชื่อมีความสมบูรณ์นั้นจะต้องพิจารณาถึงสิ่งชักนำให้เกิดการปฏิบัติ ซึ่งมี 2 ด้าน คือ สิ่งชักนำภายในหรือสิ่งกระตุ้นภายใน (Internal Cues) ได้แก่ การรับรู้สภาวะของร่างกายตนเอง เช่น อาการของโรคหรือการเจ็บป่วย ส่วนสิ่งชักนำภายนอกหรือสิ่งกระตุ้นภายนอก (External Cues) ได้แก่ การให้ข่าวสารผ่านทางสื่อมวลชนหรือการเตือนจากบุคคลที่เป็นที่รักหรือนับถือ เช่น สามี ภรรยา บิดา มารดา เป็นต้น

6. ปัจจัยร่วม (Modifying Factors) ปัจจัยร่วม เป็นปัจจัยที่ไม่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมสุขภาพ แต่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะส่งผลไปถึงการรับรู้และการปฏิบัติ ได้แก่

6.1 ปัจจัยด้านประชากร เช่น อายุ ระดับการศึกษา เป็นต้น

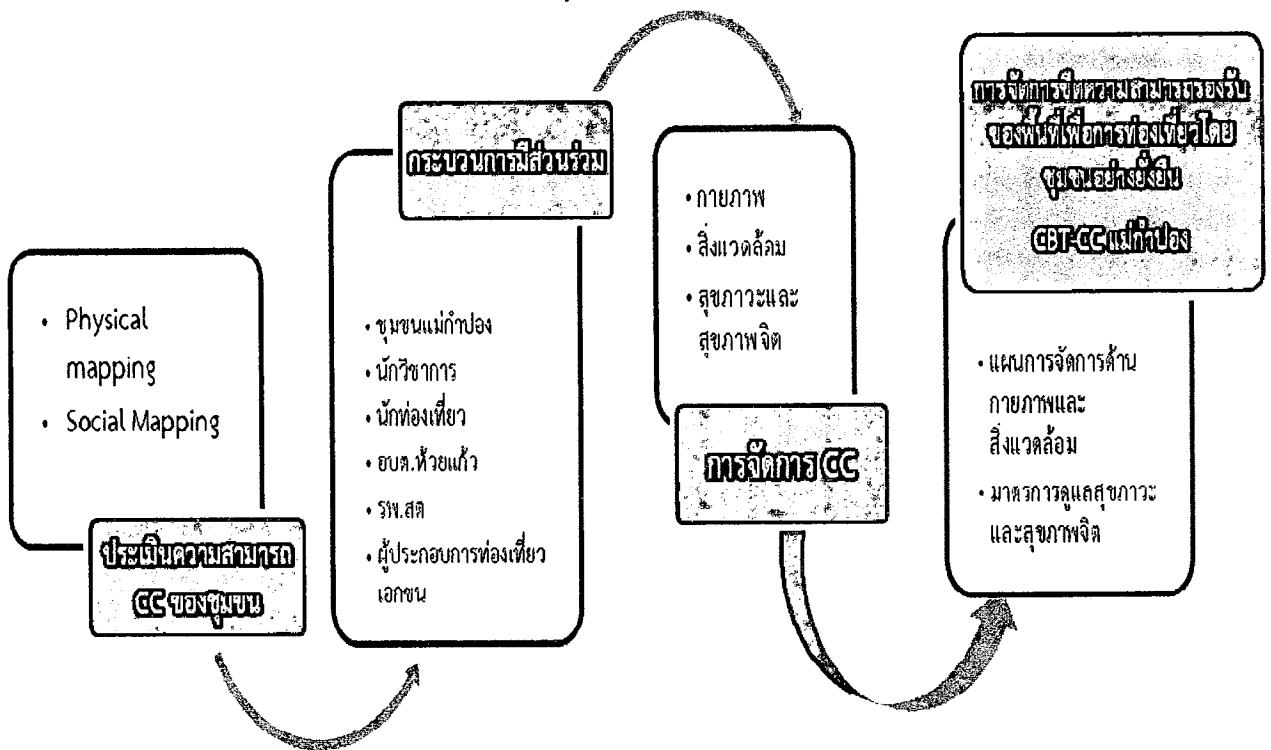
6.2 ปัจจัยทางด้านสังคมจิตวิทยา เช่น บุคลิกภาพ สถานภาพทางสังคม กลุ่มเพื่อนกลุ่มอ้างอิง มีความเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานทำให้เกิดการปฏิบัติเพื่อป้องกันโรคที่แตกต่างกัน

6.3 ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ความรู้เรื่องโรค ประสบการณ์เกี่ยวกับโรค เป็นต้น

7. แรงจูงใจด้านสุขภาพ (Health Motivation) หมายถึง สภาพอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการถูกกระตุ้นด้วยเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ได้แก่ ระดับความสนใจ ความใส่ใจ ทศนคติและค่านิยมทางด้านสุขภาพ เป็นต้น

การรับรู้ภาวะเสี่ยงและการรับรู้ความรุนแรงของปัญหาสุขภาพขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจของบุคคล การที่บุคคลรับรู้ว่าจะตนเองเสี่ยงต่อการมีสุขภาพปัญหา ซึ่งเชื่อว่าจะมีความรุนแรงจะเกิดแรงผลักดันที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเลือกแนวทางของการปฏิบัตินั้นเชื่อว่าจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของความเชื่อเกี่ยวกับประโยชน์ของการปฏิบัติตัวในการลดภาวะอันตราย โดยผ่านการพิจารณาเปรียบเทียบกับข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่าง ๆ ในการปฏิบัติตัว ถ้าความพร้อมในการปฏิบัติมีสูงและมีข้อเสียหรืออุปสรรคน้อย ก็จะมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันความพร้อมมีน้อยในขณะที่มีอุปสรรคมากก็จะมีพฤติกรรมการปฏิบัตินั้น ในสถานการณ์ที่ความพร้อมมีมากและอุปสรรคก็มีมากด้วย บุคคลจะเกิดความรู้สึกขัดแย้ง (conflict) และอาจมีปฏิกิริยาออกมาใน 2 ลักษณะคือ 1) พยายามหนีออกจากสถานการณ์นั้นเพื่อผลทางจิตใจโดยการปฏิบัติพฤติกรรมอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นผลเพื่อการลดภาวะอันตรายที่เกิดขึ้น 2) มีความกลัวหรือความวิตกกังวลอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้บุคคลไม่สามารถคิดอย่างมีเป้าหมายหรือลงมือปฏิบัติอย่างมีเหตุผลได้ (สมจิต หนูเจริญกุล และคณะ, 2543)

จากการทบทวนข้อมูลหลักการ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อนันทนาการหรือการท่องเที่ยว ได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อการศึกษาและกิจกรรมวิจัย(รายละเอียดปรากฏในภาพที่ 2 หน้า 33) โดยปรับปรุงจากกรอบแนวคิดการวิจัยระยะที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดเพื่อการศึกษาวิจัย